

Шварп Н. В. Дослідження творчого потенціалу викладачів ВНЗ медико-фармацевтичного профілю / Н. В. Шварп, Л. Г. Кайдалова // Проблемы современного педагогического образования. Сер.: Педагогика и психология. – Сб. статей: – Ялта: РИО ГПА, 2015. – Вып. 47. – Ч. 5. – С. 244-250

УДК 378.14

доцент кафедри педагогіки і психології

Шварп Наталія Вікторівна

професор кафедри педагогіки і психології

Кайдалова Лідія Григорівна

Національний фармацевтичний університет (м. Харків)

**ДОСЛІДЖЕННЯ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВИКЛАДАЧІВ
ВНЗ МЕДИКО-ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ПРОФІЛЮ**

Аннотация. В статье проведен анализ сущности педагогического творчества и творческого потенциала как одного из важных и обязательных условий осуществления профессиональной деятельности преподавателя ВУЗа. Отражены результаты эмпирического исследования развития творческого потенциала преподавателей высших медицинских и фармацевтических учреждений и очерчены пути его развития.

Ключевые слова: высшее образование, педагогическое творчество, творческий потенциал преподавателя ВУЗа.

The annotation. In the article the analysis of the essence of pedagogical activities has been conducted. The pedagogical creativity is considered as one of the most important and required clauses in the educational activity of the teacher of the high school. The results of an empirical researching of the development of creativity of the professors of medical and pharmaceutical high schools and the ways of their developing are determined.

The key words: higher education, pedagogical creativity, creativity of high school teachers.

Вступ. Відмінною рисою сучасної освіти є постійні зміни, пов'язані з соціально-економічними перетвореннями. Постійних змін вимагає і підготовка сучасного фахівця. Формування професійного мислення студентів – це вироблення творчого підходу, тому перед вищою освітою постає завдання розвивати творчий потенціал студентів, адже 21 століття – це час конкуренції розумів і творчих здібностей. Відповідно зростають вимоги й до сучасного викладача вищої школи, що зумовлює необхідність цілеспрямованого розвитку його творчого потенціалу, формування здібностей та вмінь до виконання творчої діяльності.

Аналіз стану фахової підготовки викладачів вищих навчальних закладів дозволив виявити ряд суперечностей, які мають місце у прояві творчих здібностей педагогів у навчально-виховному процесі, а саме: між потребою впровадження гуманістичних засад у практику навчання студентів і недостатнім їхнім використанням у педагогічному процесі; між необхідністю розвитку творчих можливостей особистості студента та недостатнім рівнем підготовки до такої діяльності викладача; між потребами суспільства у розвитку творчої особистості викладачів ВНЗ та недостатньою розробленістю педагогічного процесу формування у них відповідних творчих здібностей. Теоретичне і практичне значення окресленої проблеми у системі вищої освіти, недостатня її теоретична й методична розробленість, а також потреби практики зумовили актуальність її розгляду.

Формулювання мети статті та завдань. Метою статті є дослідження розвитку творчого потенціалу викладачів вищих медичних та фармацевтичних закладів і окреслення шляхів його розвитку. Досягнення поставленої мети передбачає розглянути творчість як предмет наукового знання; охарактеризувати творчий потенціал особистості викладача як провідну умову для виконання педагогічної діяльності.

Виклад основного матеріалу статті. Дослідженням сутності творчості, умов її розвитку та інших аспектів займалися і займаються різні науки, в тому числі психологія та педагогіка. У науковій літературі проблема розвитку

творчих здібностей особистості висвітлена у багатьох дослідженнях: психологів (Д. Богоявленська, Л. Божович, Л. Виготський, О. Галін, В. Кузін, А. Маслоу, Я. Пономарьов, С. Рубінштейн, Н. Тализіна, Б. Теплов та ін.); педагогів (В. Бутенко, І. Зязюн, Б. Ліхачов, С. Мельничук, Б. Неменський, О. Рудницька, З. Вяткіна, В. Кан-Калік та ін.).

С. Рубінштейн, підкреслюючи суспільну значущість процесу творчості, відзначав її як діяльність у створенні нового, оригінального, що входить не тільки в історію розвитку творця, а й в історію розвитку науки, мистецтва тощо [10].

Визначаючи виняткову значущість творчого розвитку особистості, Л. Виготський писав, що творчість – це діяльність людини, спрямована на створення нового: чи то речей зовнішнього світу, чи умовиводів або почуттів, властивих самій людині [3].

Б. Ананьєв вважає, що творчість – це процес об'єктивації внутрішнього світу людини. Творчій вираз є виразом інтегральної праці всіх форм життя людини, проявом її індивідуальності [1].

Отже, проаналізувавши цілий ряд психолого-педагогічної літератури, ми дійшли висновку, що творчість – це діяльність, яка на основі осмислення вже накопиченого досвіду та формування нових комбінацій знань, умінь, продуктів породжує щось нове, раніше не відоме.

Вивчення проблеми розвитку професійної творчості викладачів ВНЗ вимагало звернення до аналізу психологічних, педагогічних джерел, присвячених дослідженню сутності педагогічної творчості та сучасному стану проблеми. У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях проблема педагогічної творчості розглядається як актуалізація потенційних професійних можливостей особистості та їх розвиток до рівня зрілості [6]; як якісний показник саморегуляції особистості [5]; як інтегроване системою властивостей і відносин утворення особистості, що характеризує її вибірккову прогнозуючу активність при підготовці та включенні до діяльності [8]; як потреба та

здатність педагога реалізовувати свої сили і можливості в інтересах виховання творчої особистості учня та особистісної самореалізації [7].

Діяльність викладача ВНЗ підпорядковується загальним закономірностям розвитку творчості та майстерності педагогічної діяльності та має свої особливості у розвитку, притаманні їй через специфіку підготовки студентів. По справжньому майстерною педагогічна діяльність стає у педагогічній творчості, для якої характерна можливість подолання стереотипів власних думок, готовність до сприйняття та впровадження інновацій під час проектування педагогічного процесу, творче структурування змісту матеріалу для втілення педагогічних задумів; визначення обсягу і способів організації самостійної навчальної роботи студентів.

За таких умов кожен викладач повинен усвідомлювати власні можливості до творчої діяльності, вміти аналізувати власний педагогічний досвід і можливості, володіти методами та прийомами стимулювання студентів до прояву творчості у навчанні тощо.

Педагогічна творчість викладача, звичайно, формується під час практичної діяльності, але дуже важливо постійно аналізувати свою роботу, зіставляти її результати з надбанням психолого-педагогічної науки, критично оцінювати власні успіхи, шукати причини можливих невдач, поєднувати теорію з практикою навчально-виховної роботи. Як говориться у народній приказці, творчість – не професія, а ставлення до своєї праці.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив визначити найважливіші риси педагогічної творчості: розвинені інтелектуальні здібності з переважанням пошуково-проблемного стилю мислення (винахідливість); творча і розвинена уява; специфічні особистісні якості (оптимізм, готовність до ризику, цілеспрямованість, допитливість, самостійність, наполегливість, ентузіазм); специфічні провідні мотиви, які є стимулом дії механізму творчості; комунікативні здібності; акторські здібності (імпровізація); високий рівень загальної культури. Більшість дослідників (Є. Н. Шиянов, Н. Г. Руденко та ін.), розглядають творчість як особистісну характеристику індивіда (якість,

особливість, здібність). Деякі дослідники не дають прямого визначення творчої особистості, а розглядають певні специфічні її риси (інтелектуальні, характерологічні, особливості мотиваційної сфери тощо) і визначають творчу особистість як таку, якій ці риси в тій чи іншій мірі притаманні [9].

У дослідженні О. Дунаєвої виокремлено різнотипні компоненти педагогічної творчості: внутрішні – мотиваційний (складові – прагнення до нового, гуманістичні настановлення), когнітивний (складові – загальні професійно-педагогічні знання, знання теорії педагогічної креативності), рефлексивний (складові – перцептивність і усвідомлення проблем, сприйняття невизначеності) компоненти; зовнішні – організаторський (складові – соціальна спрямованість, стимулювання й створення креативного середовища), діяльнісний (складові – дивергентне та системне мислення, комунікативність), продуктивний (складові – демонстрація зразків результатів ПК, креативний ступінь рішення навчально-виховних завдань) компоненти [4, с. 7].

Педагогічна діяльність здійснюється у різних напрямках: дидактичному, виховному, організаційно-управлінському та самовдосконалення, і результати творчої діяльності не завжди є соціально значущими та новими у прямому розумінні цих слів. Перші потенційні продукти педагогічної творчості були перераховані в роботі В. В. Беліча [2]. Продукти творчості викладача можуть бути представлені: у плані до кожного заняття та етапів його реалізації, у використанні нових методичних прийомів навчання, розробці нових дидактичних матеріалів та поєднанні їх з новими засобами навчання, розробці авторської методики, створенні навчальних посібників, підручників та ін.

Результати аналізу психолого-педагогічної літератури [4, 7, 9], стану вирішення цієї проблеми в практиці роботи ВНЗ дозволили визначити основні педагогічні умови, які сприяють творчій діяльності, самореалізації особистості викладача ВНЗ. По-перше, це формування чітких уявлень про сутність творчості та формування стійкої творчої мотивації, установки на саморозвиток та самовдосконалення креативних якостей особистості. По-друге, забезпечення можливості реалізації викладачем здібностей у найважливішій сфері його

життєдіяльності – трудовій, а саме: у навчально-виховному процесі, у пізнавальній роботі, у системі підвищення кваліфікації з метою самоствердження, розвитку почуття самоповаги. По-третє, створення на заняттях творчої атмосфери, здорового морально-психологічного клімату в колективі; використання різноманітних інноваційних педагогічних технологій, які сприяють розвитку творчості та активізації науково-дослідницької діяльності; утвердження демократичного стилю спілкування, свободи критики, творчих дискусій; вміння помічати, розвивати й цінувати неповторну творчу індивідуальність кожного, а також забезпечення соціального захисту викладача в умовах ринкової економіки, матеріальних умов його життя й праці (диференційована заробітна плата, обладнані методичний і навчальний кабінети, кімната емоційного розвантаження, домашня бібліотека тощо); забезпечення естетичних умов праці.

Таким чином, аналіз публікацій науковців щодо сутності педагогічної творчості дозволив визначити її як діяльність, під час якої здійснюється пошук і створення нових педагогічних систем, педагогічних процесів та навчальних педагогічних ситуацій, що сприяють більш результативному навчанню, а творчого викладача – як особистість, яка характеризується високим рівнем прояву творчих здібностей та особистісних рис, сформованими творчими мотивами, що сприяють успішній творчій педагогічній діяльності та розвитку потенційних творчих можливостей студентів.

Провідною умовою творчої діяльності викладача є розвинутий творчий потенціал особистості педагога. Поняття «творчий потенціал» є складним і багатоаспектним. Найчастіше його визначають як інтегруючу якість особистості, що характеризує міру її можливостей ставити і вирішувати нові завдання у сфері її діяльності, яка має суспільне значення [9]. Під терміном «творчий потенціал педагога» розуміють інтелектуальну структуру, яка складається із сукупності психічних процесів, якостей та здібностей особистості, що реалізуються у процесі педагогічної творчості [4]. Під творчим потенціалом педагога ми розуміємо сукупність психічних процесів і

властивостей особистості, що реалізуються у процесі педагогічної творчості. Основи творчого потенціалу педагога формуються, закладаються у процесі професійної підготовки та розвиваються в його професійній діяльності.

З метою вивчення окресленої проблеми нами було проведене емпіричне дослідження рівня творчого потенціалу особистості викладачів. У дослідженні приймали участь викладачі вищих навчальних закладів медичного та фармацевтичного профілю у кількості 60 осіб. Опитування проводилось за допомогою методики «Самооцінка творчого потенціалу». Методика містить три субтести: методика оцінки рівня творчого потенціалу особистості, методика «Самооцінка творчої педагогічної діяльності викладача при підготовці до заняття», методика «Самооцінка творчої педагогічної діяльності викладача на занятті». Перший субтест дозволяє за дев'ятибальною шкалою провести самооцінку особистісних якостей, які характеризують рівень розвитку творчого потенціалу особистості, або частоту їхнього прояву. Другий субтест дозволяє оцінити творчий аспект підготовки викладача до заняття, третій – прояв творчої діяльності викладача безпосередньо при проведенні заняття.

Дані, які були нами отримані після обробки результатів, представлені в табл. 1, 2 і 3:

Таблиця 1

Рівень розвитку творчого потенціалу особистості

Рівні творчого потенціалу особистості	Кількість викладачів, у %
Дуже низький	-
Низький	-
Нижче середнього	-
Трохи нижче середнього	-
Середній	-
Ледве вище середнього	71,6%
Вище за середній	28,4%
Високий	-
Дуже високий	-

Як видно з табл. 1, рівень розвитку творчого потенціалу особистості ледве вище за середній мають 71,6% викладачів, і лише 28,4% опитаних –

вищий за середній. Можливо, це пов'язано з тим, що більшість викладачів не в повному обсязі привносять власний індивідуально-творчий елемент у виконання професійної діяльності, часто користуються готовими шаблонними рішеннями, не всі мають власні творчі проекти та не завжди розуміють, в чому можна проявляти свою творчість. Це вказує на недостатню мотивацію стосовно творчого розв'язання педагогічних завдань, відсутність рефлексії власної діяльності, слабкий прояв особистісних якостей, що сприяють творчій активності, конформізм, невисокий рівень самоорганізації.

В табл. 2 наведено результати самооцінки творчої діяльності викладачів при підготовці до занять, а в табл. 3 – безпосередньо при здійсненні аудиторної роботи.

Таблиця 2

Рівень самооцінки творчої педагогічної діяльності викладача при підготовці до заняття

Набрані бали (з 9-ти мах.)	Кількість викладачів, у %
2,7	16%
2,8	28%
2,9	14%
3	28%
4	14%

Отримані результати свідчать про те, що викладачі, які приймали участь у дослідженні, реалізують творчий потенціал при підготовці до заняття лише на 24,5%. Середній бал творчого потенціалу дорівнює 2,2. Це свідчить про недостатній рівень володіння уміннями впроваджувати у власну педагогічну діяльність форм, методів та прийомів, які б сприяли творчій діяльності студентів. Пояснити це можна тим, що педагоги не завжди мають можливість і час налагодити сприятливі стосунки з групою для встановлення творчої атмосфери на заняттях.

Таблиця 3

Рівень самооцінки творчої педагогічної діяльності викладача безпосередньо при проведенні заняття

Набрані бали (з 9-ти мах.)	Кількість викладачів (у %)
2,3	15%
2,5	14%
2,7	15%
3	16%
3,3	14%
3,5	28%

Результати опрацювання третього субтесту збігаються з попередніми висновками, і як підтверджують самі викладачі, найчастіше їм бракує інформації про можливості, засоби та практичний досвід здійснення творчого підходу до проведення занять.

Висновки. Таким чином, у ході дослідно-експериментальної роботи, яка була проведена на кафедрі педагогіки і психології Національного фармацевтичного університету, ми визначили та проаналізували рівні розвитку творчого потенціалу викладачів медичних та фармацевтичних навчальних закладів. Це дозволило з'ясувати, що можливості, здібності, які можуть бути використані для творчого вирішення завдань освітнього процесу у вищому навчальному закладі, не реалізуються викладачами в повному обсязі.

Перетворення, що відбуваються в сучасному суспільстві і освіті викликають необхідність удосконалення професійного розвитку педагогів ВНЗ, від яких залежить підготовка фахівців з творчим підходом до вирішення професійних проблем. Це зумовлює актуальність вирішення проблеми розвитку творчого потенціалу викладачів вищої школи з використанням різноманітних організаційно-педагогічних, кадрових та методичних заходів.

Окреслена проблема є багатоаспектною, її вирішення не вичерпується нашим дослідженням. Необхідним і актуальним вбачається подальше розкриття сутності процесу розвитку педагогічної творчості викладачів ВНЗ медичного та фармацевтичного профілю. У зв'язку з цим необхідно поширити впровадження в практику підвищення кваліфікації викладачів форм, методів і засобів, які розвивають креативні риси особистості педагога. Також заслуговує на увагу

вивчення та розробка оптимальних критеріїв результативності їхнього впровадження.

Література

1. *Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев. – СПб.: Питер, 2001. – 288с.*
2. *Белич В. В. Атрибутивный анализ педагогической деятельности / В. В. Белич. – Челябинск : Юж-Урал. кн. изд-во, 1991. – 144 с.*
3. *Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте. [Текст] / Л. С. Выготский. – СПб.: Союз, 1997. – 91 с.*
4. *Дунаєва О. М. Формування педагогічної креативності майбутніх учителів у процесі професійної підготовки / О. М. Дунаєва // Автореф. на здобуття наук. ступеня к. пед. н. за спец. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Вінниця, 2008. – 21 с.*
5. *Загвязинский В. И. Педагогическое творчество учителя / В. И. Загвязинский. – М.: Педагогика, 1987. – 159 с.*
6. *Кан-Калик В. А. Педагогическая деятельность как творческий процесс: исследование субъективно - эмоциональной сферы творческого процесса педагога / В. А. Кан-Калик. – Грозный, 1976. – 286с.*
7. *Левчук З. С. Формирование готовности к профессиональному творчеству у студентов педвуза. : Автореф. дис. канд. пед. Наук / З. С. Левчук. – Минск, 1992. – 19 с.*
8. *Линенко А. Ф. Готовність майбутнього вчителя до педагогічної діяльності // Педагогіка і психологія. – 1995. – № 1. – С. 125 – 132.*
9. *Михайлюк І. Р. Формування готовності до педагогічної діяльності майбутніх магістрів у вищих технічних навчальних закладах : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / І. Р. Михайлюк. – Хмельницький, 2011. – 20 с.*
10. *Рубинштейн С. А. Проблемы общей психологии / С. А. Рубинштейн. – М., 1976. – 416 с.*